

demOS

Jaargang 24
Februari 2008

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

2

NIDI

inhoud

- 1 **Emigratie en de zoektocht naar het goede leven**
- 2 Volksgezondheid: preventie en zorg grotere rol
- 4 Steeds meer vaders van boven de 40
- 5 **Een dubbele demografische uitdaging voor de EU**
- 6 Laagste aantal asiolverzoeken sinds 1988
- 7 Hoge arbeidsparticipatie, maar lage arbeidsduur

Foto: privécollectie

Emigratie en de zoektocht naar het goede leven

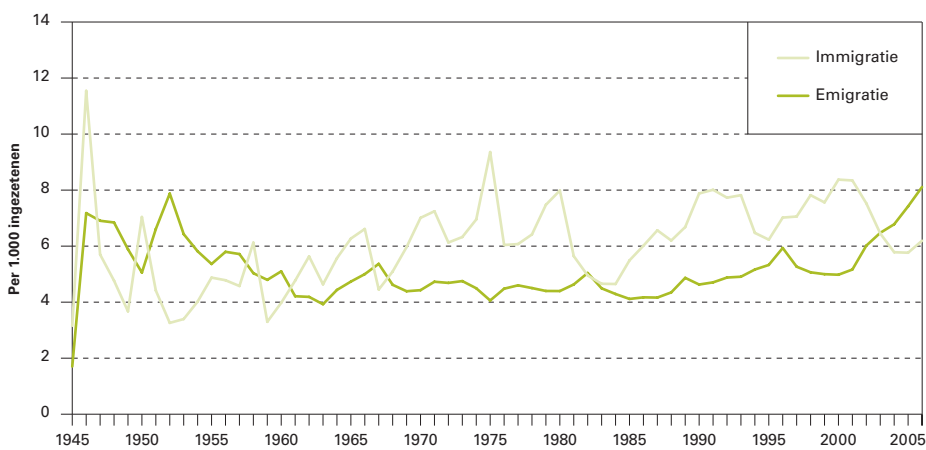
HARRY VAN DALEN, KÈNE HENKENS EN HAN NICOLAAS

Voor het eerst sinds de jaren vijftig kent Nederland een langdurige emigratiegolf. De grote vraag blijft waarom vertrekken zoveel Nederlanders? Op basis van een onderzoek onder de Nederlandse bevolking en een groep potentiële emigranten blijkt dat de Nederlander die vertrekt vooral op zoek is naar het goede leven: rust, ruimte, natuur en vriendelijke mensen. Een op de vier Nederlanders met emigratieplannen in 2005 is twee jaar later vertrokken.

Voor het vierde jaar op rij was in 2006 de emigratie uit Nederland hoger dan de immigratie. In 2006 verlieten 132.470 (inclusief het saldo van administratieve correcties) mensen (onder wie 79.986 inwoners met een Nederlands paspoort) ons land, terwijl er 'maar' 101.150 mensen binnenkwamen. Het aantal Nederlanders dat in 2005 in het buitenland woonde bedroeg iets meer dan 800.000. Met andere woorden: vijf procent van alle Nederlanders ter wereld bevindt zich niet binnen de eigen landsgrenzen. Vooral kranten en tijdschriften hebben het toenemende aantal emigranten aangegrepen om artikelen met een alarmerende toon te publiceren. Om een greep te doen uit de krantenkoppen: "Nederland loopt leeg", "Somber migratiesaldo", "Talent verlaat massaal Nederland". Deze artikelen suggereren dat de verslechterde economie en de verloederding van de samenleving de aanleiding zouden zijn, maar ze gaan gebukt onder selectieve waarneming. Om de praktijk te toetsen aan dit soort selectieve beelden wordt hier de huidige emigratie onder de loep genomen en ingegaan op de vragen hoe de omvang van de emigratie de afgelopen decennia is veranderd. Wie emigreert, wat zijn de meest populaire bestemmingen en vooral waarom emigreert men?

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden is gebruik gemaakt van twee databronnen die elkaar aanvullen. Op basis van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) worden de recente emigratie naar bestemmingslanden beschreven en de sociaal-demografische kenmerken van de emigranten vergeleken met die van de bevolking als geheel. Een onderzoek in 2005 uitgevoerd door het NIDI

Figuur 1. Immigratie- en emigratiestromen (inclusief saldo administratieve correcties^(a), per 1.000 ingezetenen) 1945-2006

(a) Emigratie zoals geregistreerd door het CBS is gedefinieerd als het vertrek van personen naar het buitenland plus de administratief afgevoerde personen minus de administratief opgenomen personen.

Bron: CBS Statline.

Tabel 1. Emigratie (inclusief saldo administratieve correcties) naar nationaliteit of herkomst, aantallen en groeicijfers, 1996-2006

	Totaal	Emigratiestroom naar nationaliteit		Emigratiestroom naar herkomst			
		Nederlands	Niet-Nederlands	Autochtoon	Allochtonen Westers	Allochtonen niet-Westers	Totaal allochtonen
1996	91.945	49.544	42.401	32.159	32.338	27.448	59.786
2001	82.566	50.714	31.852	30.886	28.606	23.074	51.680
2006	132.470	79.986	52.484	42.590	41.687	48.193	89.880
Groei 2006 t.o.v.							
1996 = 100	144,1	161,4	123,8	132,4	128,9	175,6	150,3
2001 = 100	160,4	157,7	164,8	137,9	145,7	208,9	173,9

Bron: CBS Statline.

demodata

VOLKSGEZONDHEID: PREVENTIE EN ZORG GROTERE ROL

Met de komst van nieuwe technieken, zoals chirurgische ingrepen, vaccinaties, geneesmiddelen en screening, spelen preventie en zorg een steeds grotere rol bij de volksgezondheid. Meer ziekten kunnen worden voorkomen of effectief behandeld. Hierdoor nam bij infectieziekten de levensverwachting toe met 1,4 jaar en de kwaliteit van leven met 0,2 jaar, een totale winst van 1,6 jaar in goede gezondheid. De grootste gezondheidswinst werd geboekt bij tuberculose, acute bronchitis, griep en longontsteking. Bij hart- en vaatziekten nam de levensverwachting toe met twee jaar en was de totale gezondheidswinst ruim drie jaar. Dat kwam vooral door een daling van het aantal beroerten. De totale gezondheidswinst bij kankers is voor mannen 0,3 en voor vrouwen 0,8 jaar. Bevolkingsonderzoek en de komst van nieuwe behandelmogelijkheden bij borstkanker zorgden bij vrouwen voor een gezondheidswinst van 0,6 jaar (RIVM/Erasmus MC).

beschrijft de emigratie-intenties van Nederlanders. In 2007 is in samenwerking met het CBS nagegaan wat er van de emigratieplannen is terecht gekomen.

Emigratie: het verleden

Wie een perspectief op de huidige emigratie wil ontwikkelen kan zich tegoed doen aan de rijke emigratiegeschiedenis. Nederland heeft in het verleden een aantal migratiegolven gekend, in het bijzonder in de 19de eeuw toen de emigratie naar de Verenigde Staten en Canada een vlucht nam. Nederland nam in die tijd echter een bescheiden plaats in in de migrantenstroom naar Amerika. De omvang van de emigratie van Ieren, Italianen en Duitsers was vele malen groter. Een nieuwe emigratiegolf deed zich voor halverwege de 20ste eeuw. Na de Tweede Wereldoorlog sloeg het aanvankelijke optimisme van de bevrijding om in pessimisme. De wederopbouw zou nog vele jaren duren, de werkloosheid nam toe en de woningnood was een hardnekkig probleem. Nederland werd als overbevolkt ervaren, premier Drees moedigde landgenoten bewust aan om elders een toekomst op te bouwen: “een deel van ons volk zal het moeten aandurven zoals in vroeger eeuwen zijn toekomst te zoeken in grotere gebieden dan in eigen land” (Elsevier, 1950). En in 1950 liet de regering koningin Juliana dezelfde boodschap herhalen door in de troonrede de tekst te verwerken: “De sterke bevolkingsgroei en de beperktheid van de beschik-

bare grond blijven krachtige bevordering der emigratie eisen” De noodzaak van emigratie werd gedurende de jaren vijftig talloze malen herhaald. Oud-politicus van de KVP Jan de Quay, overtuigd van het nut van emigratie, zei nog in 1957: “Als we overwegen dat Nederland dat nu al zo dichtbevolkt is, over 25 jaar vermoedelijk 14 miljoen inwoners telt, en we eens denken aan de werkgelegenheid in een periode van laagconjunctuur, dan is het duidelijk dat propaganda voor emigratie gerechtvaardigd en noodzakelijk is.” (Vrij Nederland, 1979). De emigratiehousse hield de gehele jaren vijftig aan. Toen duidelijk begon te worden dat de wederopbouw zijn vruchten begon af te werpen nam de druk tot emigreren af. Het emigratiebeleid werd ook onder druk van de liberalen afgeschaft. In de jaren vijftig vertrokken in totaal 350.000 mensen uit Nederland, waarbij vooral Canada (134.000) en Australië (114.000) populaire bestemmingslanden waren. Een vijfde keerde terug naar Nederland.

Vanaf eind jaren zestig nam de andere kant van de bevolkingsbalans in belang toe: de *immigratie* van ‘gastarbeiders’. De Nederlandse overheid veronderstelde dat de immigranten na enige tijd weer terug zouden keren. Begin jaren tachtig zakte de immigratie in als gevolg van de economische recessie en leek de emigratie weer op te leven, maar dit bleek van korte duur. Langzaam kwam het besef dat Nederland een immigratieland was, hoewel in houding en beleid deze status meer als een verworvenheid ‘tegen wil en dank’ werd aanvaard.

Sinds 2002 is de immigratie af- en de emigratie weer toegenomen (zie figuur 1) hoewel er in tegenstelling tot in de jaren vijftig geen doelbewust emigratiebeleid is en de emigratiebeslissing in hoge mate een vrije keuze is. Voor een deel is de toegenomen emigratie begrijpelijk omdat Nederland een multiculturele samenleving is en de emigratiegeneigdheid onder immigranten groter is dan onder Nederlanders die hier geboren en getogen zijn. Tabel 1 laat zien dat de compositie van de emigrantpopulatie in de loop van de jaren sterk is gewijzigd, waarbij vooral het aandeel niet-westerse allochtonen is toegenomen. De tabel laat ook zien dat in alle herkomstgroepen allochtonen en autochtonen sprake is van een sterke stijging van de emigratie in de afgelopen jaren.

Wie emigreert en waarheen gaat men?

Een analyse van de officiële CBS-emigratiecijfers van autochtonen over de periode 1999-2006 laat zien dat mannen een ruim twee keer zo grote kans hebben om te emigreren. Het zijn vooral jongeren beneden de 30 en alleenstaanden die de emigratiestap wagen. Daarnaast moet ook de rol van het inkomen niet worden uitgevlakt: Nederlanders in de bovenste inkomensklassen zijn relatief vaker geëmigreerd dan de middeninkomensklassen.

De Nederlandse emigrant is hoofdzakelijk georiënteerd op Europa: 69 procent van emigranten kiest een Europese bestemming. Het zal niemand verbazen dat België en Duitsland de meest populaire bestemmingen zijn. Volgens onderzoek van het CBS gaat het daarbij echter in veel

gevallen om grensmigratie, waarbij mensen weliswaar over de grens wonen maar in veel gevallen het werkzame of sociale leven in Nederland voortzetten. Redenen dat ze over de grens zijn gaan wonen zijn onder meer een gunstiger bestaansklimaat en lagere huizenprijzen. Hoewel deze Nederlanders officieel als emigranten te boek staan onderscheiden zij zich nauwelijks van binnenlandse migranten die van de ene naar de andere provincie verhuizen. Als België en Duitsland worden weggelaten is Europa nog steeds goed voor 31 procent. Buiten Europa vormen de traditionele emigratielanden nog altijd een aantrekkelijke bestemming voor 15 procent van de emigranten. In tabel 2 zijn voor de 20 meest populaire bestemmingslanden van autochtone Nederlanders enkele demografische karakteristieken opgesomd.

Populaire bestemmingslanden zijn de traditionele emigratielanden VS, Canada, Australië, Nieuw Zeeland en Zuid-Afrika, maar ook landen binnen Europa waar nog ruimte is voor rustig en ruim wonen. Kijken we naar karakteristieken van emigranten uitgesplitst naar bestemmingsland dan vallen een aantal zaken op. Zo trekken landen als Frankrijk, Spanje, Portugal en Thailand een bovengemiddeld ouder publiek aan. Een bijzondere casus betreft Thailand dat veel alleenstaande oudere mannen aantrekt. Uit recent Australisch onderzoek is bekend dat westerse pensionado's de Thaise levensstijl, cultuur en de lage kosten van levensonderhoud prijzen. Daarnaast wordt door emigranten als vertrekmotief ook vaak de beschikbaarheid van aantrekkelijke seksuele partners genoemd.

Opvallend is dat de bestemmingslanden met de hoogste retourpercentages – Nederlandse Antillen, Australië en Thailand – ver weg liggen. Dit is te meer vreemd omdat in het verleden de terugkeer kans juist bij een land als Australië klein was vanwege de hoge terugkeerkosten. Twee factoren kunnen hier een grote rol spelen. De transportkosten zijn in 50 jaar tijd natuurlijk aanzienlijk gedaald. Verder is de gemiddelde emigrant anno 2006 rijker dan de gemiddelde emigrant die in 1950 aan zijn reis begon. Het feit dat gepensioneerden uit Thailand terugkeren kan te maken hebben met de complexe visa-status van gepensioneerden, restricties op aanschaf van huizen of de (financiële) desillusies die een huwelijks met een Thaise met zich meebrengen.

Van emigratieplan naar actie

De hausse in emigratie van de laatste jaren doet niet alleen de vraag rijzen *wie* Nederland verlaat, maar vooral *waarom*? Om hier meer zicht op te krijgen zette het NIDI in 2005 een onderzoek op onder een representatieve groep van Nederlanders en een groep van potentiële emigranten. In samenwerking met het CBS is nu vastgesteld of de respondenten aan dit onderzoek de jaren erna daadwerkelijk zijn geëmigreerd. In 2005 bleek dat drie procent van de Nederlandse bevolking van plan was om in de nabije toekomst te emigreren. Deze intenties blijken een grote voorspellende waarde te hebben. Een op de vier Nederlanders die in 2005 emigratieplannen had is twee jaar later ook daadwerkelijk geëmigreerd. Dat de meeste po-

Tabel 2. Waar gaan autochtone Nederlandse emigranten naartoe? Top-20 bestemmingslanden, 1999-2006

Bestemmingslanden	Frequentieverdeling	Vertrekleeftijd	% vrouw	Kans op retour binnen 2 jaar ^(a)
1 België	21,1	33,7	46,6	14,7
2 Duitsland	17,1	34,1	40,8	16,6
3 Frankrijk	6,5	39,1	48,8	14,8
4 Verenigde Staten	6,4	30,1	43,2	25,8
5 Verenigd Koninkrijk	6,1	29,3	48,9	23,5
6 Spanje	5,9	37,9	44,9	21,9
7 Nederlandse Antillen en Aruba	5,5	29,3	46,3	33,0
8 Australië	3,3	29,6	48,0	32,3
9 Canada	2,7	29,3	43,7	11,0
10 Zwitserland	2,0	31,6	46,8	17,4
11 Nieuw Zeeland	1,4	31,4	47,4	19,4
12 Italië	1,3	32,2	53,7	23,1
13 Zweden	1,3	30,6	42,8	17,6
14 Noorwegen	1,1	29,1	43,9	20,0
15 Zuid-Afrika	1,0	35,5	47,4	21,5
16 Portugal	1,0	38,7	45,3	19,8
17 Ierland	0,9	31,0	44,3	26,5
18 Oostenrijk	0,9	32,1	44,6	22,4
19 Denemarken	0,9	28,2	40,9	13,4
20 Thailand	0,9	39,2	24,7	28,7

^(a) Dit is berekend voor de groep exclusief kinderen. Voor de groep als geheel bedraagt de terugkeer kans binnen twee jaar 20,5 %.

potentiële emigranten na twee jaar nog niet waren geëmigreerd wil niet zeggen dat emigratie van de baan was. Reacties van mensen die nog niet zijn geëmigreerd doen vermoeden dat emigratie vaak een zaak is van de lange adem. Plannen kunnen voor kortere of langere tijd in de ijskast worden gezet. Dat emigranten niet over één nacht ijs gaan in hun besluit bewijst de tijd die mensen naar schatting nemen om over emigratie na te denken. De gemiddelde potentiële emigrant loopt ruim zes jaar rond met emigratieplannen.

Waarom gaan mensen weg?

Bij de bestudering van de vraag waarom mensen kiezen voor emigratie is gekeken naar het belang van verschillende groepen factoren.

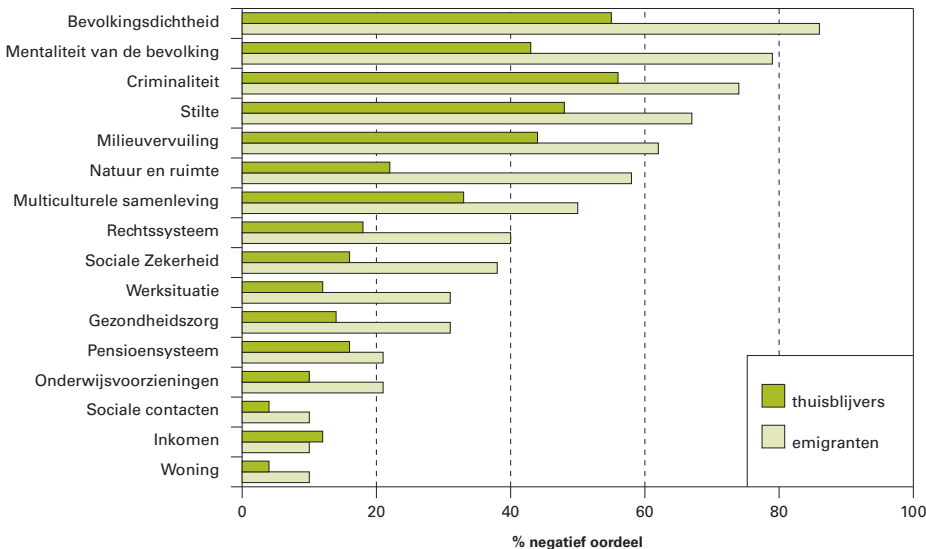
Allereerst zijn er *individuele kenmerken*. Hierbij gaat het om demografische kenmerken als leeftijd en geslacht, en om kenmerken die betrekking hebben op het menselijk kapitaal, sociale netwerken, en persoonlijkheidskenmerken zoals doorzettingsvermogen en een voorliefde voor avontuur.

Emigratiebeurs Nieuwegein 2005

Foto: ANP Foto/Koen Suyk

Figuur 2. Beoordeling van de kwaliteit van het publieke en private domein van Nederland – emigranten versus thuisblijvers (percentage (zeer) negatief oordeel)

LITERATUUR:

- Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2007), Longing for the good life: Understanding emigration from a high-income country, *Population and Development Review*, 33, pp. 37-65.
- Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2008), *Weg uit Nederland - Emigratie aan het begin van de 21^e eeuw*, NIDI-rapport no. 75. Amsterdam: KNAW-press.
- Harmsen, C. (2006), Emigratie van autochtonen naar België, *Bevolkingstrends*, 2006/2, pp. 41-44.
- Howard, R.W. (2008), Western retirees in Thailand: motives, experiences, wellbeing, assimilation and future needs, *Ageing & Society*, 28, pp. 145-163.
- Nicolaas, H. (2006), Nederland: van immigratie- naar emigratieland, *Bevolkingstrends*, 2006/2, pp. 33-44.
- SCP (2007), *De sociale staat van Nederland*, Den Haag.

Daarnaast wordt nagegaan of de *beschikbaarheid en kwaliteit van het publieke domein* van invloed is op emigratiebeslissingen. Het publieke domein betreft zonder uitzondering publieke goederen en diensten waarbij het individu afhankelijk is van anderen in de samenleving en die alleen door solidariteit en betrokkenheid tot stand kunnen komen. De volgende elementen van het publieke domein worden onderscheiden: (1) de Nederlandse welvaartsstaat en de instituties die deze welvaartsstaat in stand houden, (2) de kwaliteit van de publieke ruimte in Nederland (stilte, ruimte en natuur); (3) de beoordeling van sociale maatschappelijke problemen als criminaliteit, de multiculturele samenleving en milieuvervuiling.

De resultaten van de uitgevoerde analyses tonen aan dat zowel het private als het publieke domein relevant zijn om de motieven van de emigranten beter te kunnen begrijpen. Naast leeftijd en geslacht zijn sociale netwerken en de persoonlijkheid van de emigrant van belang. Een sociaal netwerk in het bestemmingsland kan een belangrijke bron van informatie zijn en de emigrant daadwerkelijk helpen. Nadere analyse leert overigens dat toch nog 42 procent van de mensen met emigratieplannen geen enkele persoonlijke relatie heeft in het gewenste land van bestemming.

Ook persoonlijkheidskenmerken zijn belangrijk om emigratie te kunnen verklaren. Mensen met avonturiersbloed en doorzettingsvermogen hebben in hogere mate emigratie-intenties dan mensen die deze karaktertrekken ontberen.

In het publieke domein geldt dat hoe negatiever het oordeel over de staat van Nederland, des te groter de kans op emigratie (figuur 2). Op bijna alle fronten zijn de emigranten negatiever over Nederland dan de thuisblijvers. De enige uitzondering vormt het inkomen dat men in Nederland verdient. De grootste verschillen tussen thuisblijvers en emigranten tekenen zich af op het terrein van de kwaliteit van de publieke ruimte: bevolkingsdichtheid en de beschikbaarheid van natuur en ruimte.

Het is natuurlijk de vraag of en in welke mate deze aspecten werkelijk in het bestemmingsland

worden aangetroffen. Hoe het oordeel uiteindelijk is over de leefsituatie in het bestemmingsland is niet bekend omdat de emigranten alleen vóór hun emigratie zijn ondervraagd. Wel blijkt uit het onderzoek dat een substantieel deel van de emigranten verwachtte dat ze er financieel op achteruit zouden gaan. Een op de drie verwachtte minder pensioenvoorzieningen en een lagere kwaliteit van de sociale zekerheid in het bestemmingsland. Ook over de eigen inkomenssituatie was lang niet iedereen optimistisch. Slechts 17 procent verwachtte een hoger en 29 procent een lager inkomen. Ten slotte verwachtten emigranten dat het in het bestemmingsland een stuk beter zal zijn wat betreft milieuvervuiling, criminaliteit, de mentaliteit van inwoners en multiculturele spanningen.

De toekomst van emigratie

Wat leren we van het exit-gesprek met de Nederlandse emigrant? Allereerst wordt duidelijk dat Nederlanders ontevreden zijn over de kwaliteit van het publieke domein. Natuur, stilte en ruimte zijn belangrijke elementen in het dagelijks leven; zo belangrijk dat voor veel mensen dit een belangrijke stimulus is om te emigreren. Als de zoektocht van emigranten zou moeten worden samengevat, dan komt dit toch vooral neer op een zoektocht naar het goede leven.

Een open vraag is hoe de emigratie zich in de toekomst zal ontwikkelen. Migratie is een van de meest wispelturige grootheden binnen de demografie. Uit de analyse komt naar voren dat de kwaliteit van het publieke domein van groot belang is. Indien men emigratie wil begrijpen en voorspellen is het vertrouwen van burgers in de overheid om het publieke belang te borgen van even groot belang. Het vertrouwen in de overheid zoals dat door het SCP in 2007 werd gepeild lijkt weer langzaam toe te nemen maar is nog altijd op een lager niveau dan tien jaar terug. Het afvlakken of terugzakken van emigratie ligt daarmee voor de hand. Voorlopige cijfers geven aan dat het emigratiecijfer voor heel 2007 waarschijnlijk 9.000 lager zal uitkomen dan in 2006 toen met 132.000 emigranten een record werd gevestigd. Het niveau van 2007 ligt echter nog steeds fors hoger dan het gemiddelde van de afgelopen jaren. Deze lichte teruggang is een indicatie van hoe belangrijk de kwaliteit van de publieke ruimte is voor het beslissingsproces van de Nederlandse emigrant. Het creëren van rust, ruimte en natuur in een van de dichtstbevolkte landen van de wereld is nu eenmaal geen eenvoudige taak en het is dan ook de vraag of de huidige druk om te emigreren de komende jaren sterk zal verminderen.

- **Dr. H.P. van Dalen**, NIDI en CentER, Universiteit van Tilburg, e-mail: dalen@nidi.nl,
- **dr. K. Henkens**, NIDI, e-mail: henkens@nidi.nl en
- **drs. H. Nicolaas**, Centraal Bureau voor de Statistiek, e-mail: HCNS@cbs.nl

STEEDS MEER VADERS VAN BOVEN DE 40

In 2006 hadden 24.000 pasgeboren baby's een vader van boven de 40. Dat is 14 procent van het totaal. Tien jaar eerder was dat nog 9 procent. Het aantal baby's met een vijftigplusser als vader nam toe van 550 in 1996 tot bijna 1.800 in 2006. Het aandeel veertigplussers steeg doordat mannen tegenwoordig op latere leeftijd voor het eerst vader worden en doordat het aantal mannen boven de veertig dat kinderen krijgt met een jongere partner is toegenomen. Voor een deel gaat het daarbij om een nieuw gezin voor de vader. Verder heeft een steeds groter deel van de pasgeboren baby's een vader van tussen de 35 en de 40 jaar: een stijging van een kwart in 1996 tot een derde in 2006. Vaderschap onder tieners en twintigers komt steeds minder voor. In 2006 waren vaders gemiddeld 34,2 jaar oud bij de geboorte van hun kind (ongeacht het rangnummer) en moeders gemiddeld 31,1 jaar (CBS).